

‘Samen een kopje thee drinken, is niet hetzelfde als een common.’

Interview met Tine de Moor, hoogleraar Universiteit Utrecht

Welk tijdschrift maakt er tegenwoordig géén nummer over *commons*?’, roept Tine de Moor, hoogleraar bij de faculteit Geesteswetenschappen aan de Universiteit Utrecht. ‘Het is opmerkelijk hoe snel de interesse gestegen is de afgelopen jaren. Toen ik eind 20ste eeuw promoveerde op dit thema was dat maar een eenzame bezigheid.’ Vanuit de culturele sector ontvangt ze regelmatig uitnodigingen voor lezingen over *commons*. En haar betoog dat het begrip vaak te breed wordt opgevat, lijkt ergens toe te leiden.

Al ruim twintig jaar doet ze onderzoek naar vormen van instituties voor collectieve actie, burgercollectieven waarin mensen als groep goederen of diensten beheren en delen, vanaf de middeleeuwen tot nu. Deze organisaties worden van onderop, door de onmiddellijke stakeholders, gevormd om door samenwerking een collectief belang na te streven. Sleutelbegrippen daarbij zijn wederkerigheid, solidariteit en sufficiëntie. Beslissingen over het beheer worden als groep genomen. ‘De groep bepaalt wat je als individu kunt; je hebt als individu geen onvoorwaardelijk gebruiksrecht over wat je als groep bezit.’

Commons-gedreven initiatieven

Van oudsher bestaan er vormen van *do-it-yourself governance* die diensten aanbieden waarin de overheid niet voorziet, en die vanwege bezuinigingen of niet geslaagde privatisering (deels) zijn weggefallen; of als alternatief voor regulering van bovenaf of door de vrije markt (zie ook Moor 2012). ‘*Commons* bestaan al eeuwenlang.’ De focus van haar onderzoek ligt op instituties met economische en sociale doelstellingen, zoals waterschappen en ambachts- en buurtgilden. De broodfondsen en energie- en zorgcorporaties zijn hedendaagse voorbeelden. ‘Je ziet steeds

meer nieuwe *commons*gedreven initiatieven ontstaan waarbij overheid en markt niet langer de publieke diensten aansturen.’ Overheden spelen bij dergelijke *self-governing institutions* vooral een faciliterende rol. ‘Soms levert dat lastige situaties op, wanneer de overheid voorwaarden verbindt aan juridische of financiële ondersteuning en voorbijgaat aan het *self-governing*-aspect van het initiatief.’ Overheden zouden meer vertrouwen moeten hebben in publiek-collectieve samenwerking, aldus De Moor.

Ze richt zich vooral op langetermijnfactoren. Welke zijn verantwoordelijk voor het uithoudingsvermogen van een organisatie? Politiek wetenschapper en Nobelprijswinnaar Elinor Ostrom beschreef de kenmerken van en voorwaarden voor veerkracht in een standaardwerk over instituties voor collectieve actie (Ostrom 1990). Bottom-upvorming en lokale verankering van de organisatie benoemt zij als belangrijke kenmerken, maar haar studie beperkt zich tot een vrij korte periode. Hoe goed kan een organisatie omgaan met externe druk en zich staande houden, op de lange termijn? De Moor: ‘We richten ons in het onderzoek niet op een tijdsspanne van tien of twintig, maar eerder 150 à 200 jaar, dus meerdere generaties. Want stel, iemand leidt zestig jaar een organisatie, vertrekt of komt te overlijden, en de boel stort in elkaar. Dan was de dynamiek van die organisatie dus persoonsgebonden, maar was ze niet echt veerkrachtig.’

Er werd in de cultuursector altijd losjes met het begrip *commons* omgegaan, vertelt ze. ‘Dat heeft vroeger vaak tot verwarring geleid en het brengt de gedachtevorming erover niet verder.’ Omdat cultuur als een collectief gegeven ervaren wordt, werd het al snel beschouwd als

Tine de Moor.
Fotografie: Willeke
Machiels

een *common*, maar feitelijk hebben we het hier over een *open access good*. Zoals lucht. Daar ontstaat de verwarring. De wetenschappelijke literatuur is er duidelijk over: het gaat bij *commons* niet alleen om het gemeenschappelijk beheerde goed, maar ook om het (afgebakende) collectief van leden en de gebruiksregels die zij onderling opstellen om hun individuele gebruik ervan te beperken, en dat niet eenmalig maar voor langer. 'Wij drinken nu bijvoorbeeld samen een kopje thee, en dan zou er sprake zijn van een *common*? Dat is natuurlijk onzin. Het brengt ons geen stap verder zolang we de term *commons* verkeerd blijven gebruiken.'

Solidariteit, wederkerigheid en efficiëntie

'Inmiddels zijn we gelukkig zover dat we *commons* aan de culturele praktijk koppelen, aan het maken of produceren van kunst en cultuur. Een wijze evolutie! Want daarmee komen de actoren die hiervoor verantwoordelijk zijn, zoals een terugtrekkende overheid, falende marktwerking of schraal aanbod, centraal te staan en helpen we de discussie over *commons* verder. Stel, een groep mensen koestert de wens om bijvoorbeeld een theater of schouwburg te behouden, als een *common*. Overheid en markt staan aan de zijlijn en laten het afweten. Individuen willen zich er als groep voor inzetten en richten een coöperatie op. Zowel de uitvoerend kunstenaars als het publiek kunnen daar lid van worden. Ze betalen en ontvangen een aandeel, spelen een actieve rol op of achter de schermen, krijgen inspraak in bijvoorbeeld de programmering en ontvangen korting op toegangskaarten. Daarmee is het theater gered van de ondergang, dankzij het draagvlak van individuen die iets in stand willen houden, zich als groep manifesteren en zo van zich doen spreken. Op dezelfde wijze hebben enkele dorpen hun bibliotheekfiliaal gered, via solidariteit, wederkerigheid en efficiëntie', aldus De Moor.

Bevlogen voegt ze eraan toe: 'Werkelijk participeren als individu binnen een groep met als doel het behoud van een fysiek goed, op de plek waar cultuur wordt gemaakt! *Commons* kunnen zodoende zelfs cultuurvorming beïnvloeden.' •

Literatuur

Moor, T. de (2012) 'De herontdekking van het collectief'. Op: *Sociale vraagstukken*, 21 maart. (www.socialevraagstukken.nl/author/tine-de-moor)

Ostrom, E. (1990) *Governing the commons: the evolution of institutions for collective action*. Cambridge: Cambridge University Press.

Meer informatie: www.collective-action.info

Jack van der Leden
is redacteur van
Boekman